

VAN REINAERT DE VOS EN TYBAERT DE KATER

Satirische bladen voor verstandige lieden

RIK VAN DAELE

Wie slim wil wezen
Moet Tybaert lezen.

In *Van den vos Reynaerde* wordt Tibeert (Tybaert) de kater na het onfortuinlijke avontuur van de domme ridder beer Bruun als tweede hofbode naar Maltpertuus gestuurd. De fysiek sterke beer slaagde er niet in de vos mee naar het hof van koning Nobel te brengen. Via een tweede 'queeste' stelt de koning zijn hoop op de slimme kater. Hij moet naar de kwade burcht en ervoor zorgen dat recht kan worden gesproken en de moord op Coppe gewroken. Voor Nobel zijn Reynaert en Tibeert intellectueel aan elkaar gewaagd. Koning leeuw beschouwt kater Tibeert immers als 'vroet' (A 1013), 'wijs ende wel gheleert' (A 1032).

Wanneer in de tweede helft van de negentiende eeuw Reynaert de vos een positieve metamorfose heeft ondergaan (die al veel vroeger is begonnen), wordt hij de 'schutspatroom' van een satirisch Antwerps zondagsblad 'voor verstandige lieden'. Wanneer deze *Reinaert de Vos* twee jaar na de dood van zijn bezieler in 1868 ophoudt te bestaan, duurt het ruim twee decennia vooraleer er een opvolger op de markt komt. Niet Reynaert, maar Tibeert, die blijkbaar eenzelfde positieve beeldverandering heeft ondergaan, zal zijn naam geven aan het nieuwe weekblad.

Vooraleer we echter deze Antwerpse *Tybaert de kater* onder de loep nemen, gaan we in dit themadeel over satirische tijdschriften met een reynaerdiaanse naam in op de roemruchte voorganger, aan wie Marcel Ryssen al in 1993 een uitvoerige bijdrage wijdde.¹ *Reinaert de Vos* kreeg trouwens ook een lemma in de *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*² en dit in tegenstelling tot *Tybaert de kater*. Dit is opvallend omdat de (Vlaamse) standpunten in *Tybaert* even radicaal waren en bovendien was de levensduur van het katerblad bijna het negenvoudige van het vossenblad (acht tegenover 68). De kat met negen levens had wellicht minder impact en was in haar latere leven niet zo interessant doordat ze steeds

minder scherpe tanden had en bovendien steeds slordiger werd gedrukt. En toch verdient dit blad een studie in de geschiedenis van de satire in Vlaanderen.³

Reinaert de Vos. Een zondagblad voor verstandige lieden: 1860-1868

Reinaert de Vos. Een zondagblad voor verstandige lieden aaneengeknoopt door zeven filosofen was een Antwerps satirisch en flamingantisch weekblad dat verscheen van 24 juni 1860 tot begin november 1868.⁴ De onderwerpen die in *Reinaert de Vos* veelvuldig ter sprake kwamen, hadden vooral te maken met de lokale Antwerpse politieke situatie (men vreesde onder andere dat de uitbouw van Antwerpen als militaire vesting de havenexpansie zou belemmeren). Wekelijks werden in *Reinaert de Vos* naast de lokale, ook nationale en internationale gebeurtenissen (o.a. de Amerikaanse successieoorlog en de annexatieplannen van Napoleon III) geanalyseerd en bekritiseerd met vaak geestige, maar ook cynische en bijtende commentaren. Strijdvaardigheid, vrijheid en Vlaamsgezindheid waren de codewoorden. Het leidmotief was: 'Dietsch, echt Dietsch zal zyn en alles wat de dietsche belangen kan bevorderen zal voorstaen' (nr. 1). Het blad verdedigde vrij progressieve ideeën over de vrijhandel, het antimilitarisme, de drang naar gemeentelijke en provinciale autonomie, de uitbreiding van het stemrecht, het herstel van de volkstaal in het onderwijs en de administratie, de sociale maatregelen en de steun aan de arbeidersbeweging die bij de flaminganten in goede aarde vielen.

Reinaert de Vos werd uitgegeven door de Antwerpse unionistische⁵ journalist, leraar en flamingant Lodewijk Vleeschouwer (1810-1866) als spreekbuis van de Antwerpse katholieke Vlaamsgezinden. Vleeschouwer was eerder redacteur geweest van onder andere de Franstalige bladen *Le Controleur* en *Le courrier du Limbourg*, *Het Handelsblad van Antwerpen* (waar hij in 1844 de eerste hoofdredacteur werd), het satirische weekblad *De Roskam* (waaraan ook Hendrik Conscience meewerkte) en het katholieke *Journal d'Anvers*. *Reinaert de Vos* steunde de oprichting van de Meetingpartij, die sterk antiregeringsgezinde, antimilitaristische en radicale flamingantische standpunten, over de klassieke partijgrenzen heen, innam. *Reinaert de Vos* verdedigde de liberaal-katholieke frontvorming in de Nederduitsche Bond, een politieke vereniging die in 1861 te Antwerpen werd opgericht met als motto: 'eerst Vlaming zijn' en pas daarna katholiek of liberaal. Vleeschouwer was sterk betrokken bij de oprichting van deze politieke organisatie. Tijdens de oprichtingsvergadering van 22 april 1861 werd hij tot voorzitter verkozen.

In *Reinaert de Vos* viel Vleeschouwer zowel de katholieke als de liberale partij aan om hun anti-Vlaamse standpunten. '[Ze zijn] allemael kwaed op my, de klerikalen zoo wel als de liberalen; en dat doet my plezier. Nu zullen de menschen my gelooven, wanneer ik zeg, dat ik de twee gezindheden allebei uitlach.'⁶

De publicatie kreeg van vriend en vijand positieve kritieken. De liberaal Louis Hymans schreef dat er in heel België geen 'journal plus spirituel; plus franchise-gai, plus narquois et plus incisif que ce malin Reynaert de Vos que rédige à Anvers M. Vleeschouwer' bestond.⁷

Vleeschouwer gaf het blad voor eigen rekening uit. De kop van het Reynaert-zondagsblad meldt dat men een abonnement kon nemen in de Antwerpse Lange Nieuwstraat nummer 67 en 'by alle boekhandelaers en Post Directeurs'. Op dat adres had Vleeschouwer zijn eigen 'Veeltalige Drukkerij' opgericht. Op het bewaarde briefpapier lezen we: 'Weekblad *Reinaert de Vos*. – Studeerkamer van *Reinaert*. 67, Lange Nieuwstraat.'⁸ 'Kribbeleer' Vleeschouwer identificeerde zich dus helemaal met de titelheld van zijn publicatie *Reinaert de Vos*.

Hoewel de redactie volgens de ondertitel bestond uit een schare redacteuren, was het Vleeschouwer zelf die onder diverse pseudoniemen de meeste teksten schreef. Wie de zeven filosofen die het blad zullen 'aaneenknoopen' zijn, belooft *Reinaert* later bekend te zullen maken. We hebben ze niet gevonden. In nummer 2 wordt nauwelijks een tipje van de sluier opgelicht. *Reinaert* is voorzitter van een bende van zes leden. Isegrim, 'onlangs uit Duitschland teruggekeerd', Bruin, 'diens filosofie in zyn poot zit', Grimbeert de Das, 'zo diepzinnig dat hy altyd schynt te slapen', Tibert de Kater, 'die zyn verstand al spinnende uitwerkt', Courtois is het hondje 'dat door het bewegen van zyn steertjen zyn verstand van achter doet te voorschyn komen', Belijn de Ram, 'die er altyd uitziet als of hy veel op zijn horens' heeft, Canteclaer de Haan, 'die een felle ruitser moet zyn, want hy gaet met sporen en alles naar zyn bed'. Vleeschouwer zelf is Kribbeleer: 'hy houdt de pen'. Wellicht dus van alle zeven. Kribbeleer kribbelt de teksten van de zeven filosofen.

En toch schreef hij niet alleen. Vleeschouwer genoot bij veel van zijn tijdgenoten groot aanzien vanwege zijn bijzonder goede pen en zijn verbale kwaliteiten. Hij was een gevierd spreker die met spitse humor de eenheid onder de Vlamingen bepleitte. Dit was volgens A.L. Thijs de reden waarom Vlamingen van alle kleuren aan zijn satirisch blad meewerkten. De bekendste Vlaamse tekstleveranciers waren priester-dichter Guido Gezelle (met als pseudoniem Spoker), die les gaf aan Vleeschouwers zoon aan het kleinseminarie te Roeselare en de vrijzinnige

liberalen Julius de Geyter (1830-1905) en Frans de Cort (1834-1878). Ook de Gentse boekhandelaar, publicist, orangist en socialist (democraat) Emiel Moyson (1838-1868) werkte onder het pseudoniem Melis, zij het volgens A.L. Thijs pas na de dood van Vleeschouwer, mee aan het blad. Julius Vuylsteke (1836-1903), een antiklerikaal en vertegenwoordiger van de Gentse Liberale Bond, hield een tip van het baarkleed vast op Vleeschouwers begrafenis. Het respect kwam uit erg verscheiden hoeken.

Dat niet iedereen even hoog opliep met het publiceren in het satirische weekblad, bewijst Eugene van Oyes bode van 15 december 1861 aan Spoker Guido Gezelle om het genre van het journalistieke scheldgedicht niet meer te beoefenen: 'Zoo een spottersgazette is u niet weerd, Mijnheer! Verhef u, veredel uwe heilige Muze! Zing nogmaals als in uw ranke riet.' Gezelle luisterde niet. Integendeel. In totaal zou Spoker 39 stukjes publiceren.⁹

Na de dood van Vleeschouwer op 12 oktober 1866 poogden zijn kinderen het blad verder te zetten, met J.S. Vandezanden als drukker-uitgever en H. Peters als redacteur, evenwel zonder veel succes. Op 8 november 1868 werd er een punt gezet achter het ambitieuze project. In juni 1872 werden nog twee uitgaven van *Reinaert de Vos* op de markt gebracht als kiesblad van de Meetingpartij, de voorloper van de Antwerpse Vlaamsgezinde christen-democratische partij.¹⁰

Aantrekkelijk in de kop van het zondagsblad is de sierlijke, niet-gesigneerde pentekening van een spits kijkende vos, met de hoed vol pluimen, met gekruiste armen achter een inktpot en met een ganzenveer gezeten bij een document met de tekst 'Elc gaet nu bij den Vos te School' (p. 191), die in de derde jaargang voor het eerst verschijnt. De vos is duidelijk geïnspireerd op de 'intellectuele' vossen die we in de staalgravures van de Duitse monumentalistische kunstenaar Wilhelm von Kaulbach vinden. Deze prenten werden in 1846 door uitgever Cotta in Tübingen gebruikt als illustratie bij de postume druk van Goethes *Reineke Fuchs*.

Vleeschouwer was met het werk van Johann Wolfgang von Goethe vertrouwd. Hij maakte zelfs een Faustvertaling. Veel boekuitgaven had Vleeschouwer niet op zijn publicatielijst staan, zozeer slorpte het journalistieke werk hem op. Diverse columns werden later wel gebundeld. Een aantal van zijn bijdragen, luimige verhalen, reisvoorvallen, spreekbeurten en anekdotes werd uitgegeven in *Stukken en brokken* in 1851 (met teksten uit *De Roskam*). *Het boek der vertellingen en andere kuizelarijen geschreven, vertaald of verzameld door Reinaert de Vos* werd

REINART DE VOS

VIJFDE JAARGANG. -- N° 52.

KANTOOR VAN INSCRIVING:

TE ANTWERPEN,

Langue Nieuwstraat, N° 47.

ANDERE PLAATSEN:

by alle Boekhandel en Post Directoren.

UITGEVER:

L. VLEESCHOUWER.

Paaken en brieven vradley toe te staven.

27 DECEMBER 1865.

INSCRIVINGS-PRYS,

DETALJEAAR OF VOORJAAR:

voor Antwerpen, 4 biennuwyken

Een jaar. Fr. 8.00

Zes maanden. » 4.50

Met de post:

Een jaar. Fr. 9.00

Zes maanden. » 5.00

Voor Holland, 3 jaar. 5.00

Eenmal Nummers Fr. 0.25

AENKOMINGEN: 25 centimes den regel.

Al wat voor REINART bestemd is, moet te allezuchtige vrydags, om 12 ure 's middags, ingedrukt worden.

EEN ZONDAGBLAD VOOR VERSTANDIGE LIEDEN.

GEMEEFODE BERICHTEN.

De Noordmannen der Oostenrijke Staten lieden de Zaaiderlingen en amnistie aan; iedereen zal vergiffenis krygen behalve... lederen.

Het is op 12 van sendende maand, dat de kiezing te Brugge plaats heeft.

De godsgenadige heeft geweigerd het adres der pruisische kamer aan te nemen.

By Yermans, silverscheper is er eenne gouden horlogie gestolen, en dit lag (aandwaer op zyn) markzoodat by liet met eenne stalen pen aan de gaetten schreef. Maar, (buislagers) de horlogie kwam daerom toch niet terug.

Recht der Ministere is dood.

Het schijnt dat Zwoelen dat uit haer vel komen, om Denemarken by te staan.

De brochure van Constantin Bier, over de Nederlandsche taal is by Buurmans in 't Hesperenstraatje verschenen. Ge moet ze lezen; er staan veel goede dingen in.

Er zyn Oostenrijksche troepen in Hamburg ronsgekomen.

Men zegt dat de Vlaamsche School het portret van Pyken heer gaat geven.

Aanstaanden vrydag begint het nieuwjaer.

De groote Korak heeft 100,000 roebels gegeven aan den heer Mourawieff.

Er zyn valsehe vrystrafstukken in omloop.

Stoepik is kwaad op de weef Albert, omdat ze niet naar zyn groot congres wil komen. Om hier een part te lekken, gaat hy er een in 't Alton geven.

Jef Ratinekes, in de Lange Nieuwstraat, heeft 'nen prachtige kantoorafstaak uitgegeven, met de wapens van al de landen der wereld.

Denemarken gaat eenne leening doen van 10 miljoen.

Wy hebben er geslaen!

De woordenkransers zyn bezig geweest met de kwestie van Antwerpen.

Het Heintje, Jan Tellet en Victor hadden zeer leedelijck gen'regh, of er geen middels was, om dit twee kastelen af te breken, zonder het steele van verdediging te landelevator?

Er werd hun geantwoord:

1° Dat het Heintje en graef Van den Bosch voor zitters waren der Antwerpen-zaak.

2° Dat Jan Van Bysseck met te weinig eerbied had gesproken van den steen van Sint.

3° Dat het Heintje een brochure had uitgegeven, die niet zeev godsdienstig was.

En dat, by gevolg, de kastelen zullen blijven staan, al moest er Antwerpen onder leggraven en ghy het land door ten gronde gebracht worden.

Als dit geen logiek is, dan ken ik het niet.

De woordenkransers te Brussel.

Woordenkransers van 21 december.

Kwestie van Antwerpen.

HET HANDE. Er zinten zondag veel leke klederskers hier, als 't bykans mynen lek niet doerf open doen. Van bestel niet, dat ik heef ten mensovel gaan zeggen van Frire Callion. Ik zal naar best doen; want ik zie gader lietwaer tijns, die cypen naar hier is gekome; om te zien hoe ik er my staak. (De gekofte waardenkransers heft volff der trefmannen en de diptanten kryen allen de geijk naar de plaats waar de heer van Delpertus 24 en gader vortbier. Reinart heeft met eenige graderen... Frire Callion heeft te den weant grond; dat de Sijgoers zwoel priet niet moesten maken, en dat er veel heere wuden doen. Inanne schadden te betalen, ik viel Callion met al bedekt; dat zoo meer voor elcken iederskers minaken! Ga s'ist pas parden! (Diening van der waardenkransers). Zoodag als wy de graderen der male vaden niet in onze klansen hebben, zyn wy zeeschuldig (Prire Callion kralt een zwaan mee). De klederschoof heeft er nog niet over gepoweld. Het kollege heeft liefkens drenter geschreven, maar wat zyn lieken, door Krozinge vspotted, in verghyking met 10 miljoen! Frire Callion zou ons gezee rochschelme op eeren iek gedouwen hebben, en omdat by daer niet in gokte is, schak by in zynen lek, en dreegt ons met een busser.

DE TRONKEN. Da's yett!
HET HANDE. Ja, vet te liet meer dit is niet; wy zyn hoest in de vette zaterdagen, de loze Frans, toen by seapenij sperde, tot ons, jongens, ze by, zyt voorachting, ay by, want Frire Callion zit by, zoo er gader in myn lek zie, ay by, want, me zyn voorchig, en me willos wyle geen 10 miljoen betalen, zodag wy niet zeker zyn, dat me niet zalken in eeren rek geten worden. Buren Shako kent een prietel om de kastelen te doen vredwynen. Liet hem met dit projekt voor de pannen kotten, en zwoelst als die kastelen weg zyn, zullen wy zyn won by met de 10 miljoen in doren hebben.

GEBEDENEN. Bedwjl, godsoop: uw ten miljoen, en ligt niet te rozen, want klappen zyn geen oorden.

HET HANDE. Ik heb liever dat ge in myn lieke kamer valt, dan in myn rede. (Aandwaering van de waardenkransers en het rek). Met de kinstelken, kinne ze ons alle oegdenbullen in den grond soloten, en dit hebben wy niet gezee. Buren Shako moest ze meer doen affeeken.

FRIRE CALLION. Zes nog stien niet! Ik dacht dat wy wou' zigen angen over de kwestie van Antwerpen, en nu sprek ik by van Fran Ose? Wat ik op het seuest gezegt heb, hoed ik, postverker en gader' aten. Wy ledien al' veel te veel gaderen voor de Sijgoers. Wy hebben hem stiel liere vregzodde. Lasteten laten louwen en alles, en nog zyn en een kindeel. Voor al die sehoon dingen, vreden wy het vanden logateldiken van ten miljoenen. 't is voor niet. Liet ze oer op een ander problemen, of ze zulke sehoon dingen voor dien prys kinnen krygen? De loze Frans, die veel ondervingen was van de logevoortige klederskers hoed er nopen miljoenen moet zamen wy zouden er op verloren hebben, de kinstelken koten ons meer in. Om die tien miljoenen te betalen, hebben wy die lieken zinnens de pannen gaderen, die Sijgoers niet zwaren couduites te betalen, en lych pardenen te? Ze zuden niet betaken.

DONDERZAK. Zaudt hem, paven-doege? 'een hoest!

FRIRE CALLION. Het heft hoed er met in lasteten, om die lieve kasteligen, voor het pleis: der Sijgoers te bouwen; het heft, daer het angen van zyn woerden kransers, met 't Zed bow! En omdat de Sijgoers niet gezee die tien miljoenen geven om in den grond geschoten te worden, schreuwde ik er alger dan of van zynen hand.

GEBEDENEN (heft). He! ha! ha! Dure Callion is 'nen vize kied!

FRIRE CALLION. Ik heb zondag veel vrendeschap voor de

Sijgoers gehad, dat ik hun oetere groeten moet heb wilken om de hand doen, om lieve vreden te verpacieren, en in plaats van my te bedanken, zegen in my ongezegenne diagen. Zo, ze kind niet geborenen, wat verlost ik daerna aken. (Hy smakt. H. l. h.)

GEBEDENEN. De zwan!

FRIRE CALLION. De klederschoof der Sijgoers zegt, dat de hoed in den helput zit, seeldt dat de oetrijpen afgeschot zyn, en dat ze niet meer metris van wat hoer palen te maken.

KROZINGE. Liet ze de oetrijpen naar oepere kinne inschikken

FRIRE CALLION. Zwyft, Borken! 't is meer om te zeggen, hoer de Sijgoers niet ingekoren. Argus dan, de Sijgoers moeren, soepverhoeten! betalen, of de diwet al de lieke loonen.

BAREN SARAS. Dier zyn mannen, die gezegd hebben, dat er onder plans zyn om de Sijgoers te verhoeten, zoudt 't moestel lastel. Da's abbes, daer is meer die officieel plan. Als het noet niet was, dan zou ik meer zeggen; maar ik zint dit Uien-gingel met zyn eegen groeten weg kin, van den hoerger.

DE PRINSZIJ. Liet ons dan meer gaan liken. De kinstege hoed lang gebedel voor den kinstege dag van 't jaar.

Woordenkransers van 22 december.

JAN TELLET. De dagen geelden om ten 't zegenen, zoodat ik 'nen geijken mensovel myn zignuweren. Ay, liet gaderen heft lieve met 't Heintje gelidmet, niet dat ge vradel ook wys zyt. Dier zyn, er die zegenen, dat de Sijgoers vragaten zyn. Tragenen? Het kinstelheit, daer om te laden niet gaderen, was veel te prykt, om het kinstelheit niet gezee te ten. Wat de tien miljoen betalen, om seligenen wyle niet, die te betalen; maar ge moet zomen tyd afbeuolen. Wat het verpachere van een vreden betel, dat zo ik een hoed had liere kansen over spreken er op, het peerd van Trefven spraken, maar ik zal het liever niet doen. Frire Callion ang! De-fact! Meer waer zyn de seleyen?

GEBEDENEN. Kinsten is coonstante. A is parte!

JAN TELLET. Wader is de parte dan gylt? Frire Callion vragt geld, en by heft ons zomen luiser gezonden!

Een moer steuten akeren en en zzen, maar niet te zegenen heeft men moer lasteten versonnen.

PRINSZIJ. Silje, jagetes!

JAN TELLET. Liet in meer wuden, presidentje; hoe meer havel te maken; hoe liever. Wy zullen betalen, zoo hoer te geen gewat meer is. Maar zoo lang de Wakenkragen op ons geerde zyn, lietsoepet Last heren Shako eene onderpanden, of er geen ander moer is, om de stad te verhoeten, dan liet het moeder kasteel, met 'nen eendele couture by voeldeel om 't Vlaemsch Boed, en als de Sijgoers dat niet betaken, wul dan moer te meer zien hoe zyn hun vrasperen, maar dien gevt ik nya denisnie.

HET HANDE. Jan Tellet heeft heel nettes gekoppelt: maar dit heft om te l'afereel en kinstelheit met de kastelen gesmoed is, en 't. Haghe heeft hen treden nettes sprech op den provincieel mitgespreken, daer vef te moet in wand en altes; maar Frans Loos heeft dien agien gevelkt!

GEBEDENEN. Agint! Alst geen persoonelien!

HET HANDE. Encoerert, ik had het speekwoord verpelen. Encoerert! Encoer! Wat voor speekwoord!

HET HANDE. Dit men van geese stree moet spreken, in 't hois van ceeten die om de galyt hangt. Zoodat ge wet zit, dat de aek vel't op een wazeroode gelykt.

GEBEDENEN. Hoe oer?

HET HANDE. Daer is veel het op veel agien in. Inreut bedstelt ik, dat ik ook myn denaant agt gevoe, als de Sijgoers dit tien miljoenen niet betalen.

VICTOR. Die tien miljoen en die kinstelheit maken meer een hevk kinstelheit; in ons land, van de zyn in doren belich, die zyn wy niet schuldig. Als wy foret een vreden of zyn, ik kost den, die zullen wy zien, wat er oer te doen staet, of wet ten moer te zien in september. Buren Shako zint in den kuz-

in 1863 uitgegeven als een bloemlezing van artikels uit de eerste jaargangen van *Reinaert de Vos*.

Lodewijk Vleeschouwer wordt in het bescheiden aantal bronnen dat we konden terugvinden vaak positief omschreven. ‘De invloed, welke hij op het publiek bezat, was groot, veeltijds onmiddellijk en voortbrengend. Zijne wilskracht was sterk en volhardend, en wat hij eens beraden ondernomen had, zette hij onvermoeid voort en meest altoos bereikte hij zijn doel. Zijn strijdwapen was het steekendste wat ’s menschen geest kan bezigen: de luimige stekelige spot. Dit wapen, zoo zeldzaam met kunde en ervarenheid aangewend, werd door hem meesterlijk gehanteerd, omdat zijn gezond oordeel, zijne diepzinnigheid en uitgebreide kennissen met vastheid en zekerheid zijne pen bestierden. Zelden overschreed hij in zijne schimpige schriften de grenspalen van het mogelijke, en alle dragen den stempel van eene hem eigene opvatting.’ Dat D.H. in *De Vlaamsche School* van 1867 een fan is geweest staat buiten kijf, maar het citaat tekent wel de scribent.¹¹

Ook 50 jaar na zijn dood wordt Vleeschouwer in een bijvoegsel van *De Morgenbode* (29 juli 1917) nog steeds bejubeld: ‘Als dagbladschrijver, spotvogel, hekelaar, kon hij niet geëvenaard worden: ‘Roskam’ en ‘Reinaert’ schenken hem een eerste plaats; bij de vergelijking lijken de andere bladen zoutloos en zonder kruim.’¹²

Getuige van het grote respect dat Vleeschouwer in Antwerpen lange tijd genoot, is het feit dat drukker Gust Janssens in 1915 de een halve eeuw eerder door Vleeschouwer uitgegeven boeken *Stukken en Brokken* en *Het boek der vertellingen en andere kuizelarijen door Reinaert de Vos* opnieuw uitgaf. De Tiecelijnlezer of Reynaertverzamelaar die dit boek in zijn bibliotheek heeft staan, raden wij de lectuur aan van de ‘fabel’ van *De Wolf en de Mensch*, een stuk dat niet zou misstaan in een vertelling van Hans Teeuwen of Wim Helsen.¹³

Tot slot willen wij nog terugkomen op een onverwacht effect en de belangrijke literaire betekenis van *Reinaert de Vos*. Guido Gezelle heeft in dit zondagsblad zijn scherpe, spottende, hekelende stijl en zijn sprankelende taal kunnen ontwikkelen, en dit verder gezet, eerst in het conservatief, Vlaams en katholiek weekblad ‘*t Jaer 30, of politieke wegwyzer voor treffelyke lieden*’ (de titel is een variant van de ‘verstandige lieden’ in de titel van *Reinaert de Vos*), dat hij sedert 17 juli 1864 op zijn Vleeschouwers alleen ‘aaneenknoopt’ (tot 1870) en vervolgens in *Ronden Heerd*, waarvoor *Reinaert de Vos* trouwens reclame maakt. De bijdragen in het Antwerpse blad waren belangrijke pennenproeven in de ontwikkeling van Gezelles journalistieke carrière. Hij werd een Brugse Kribbeleer.

Tybaert de kater. Een weekblad voor verstandige lieden: 1890-1896

Reinaert de Vos. Een zondagblad voor verstandige lieden, hield het door de vroege dood van zijn uitgever slechts enkele jaargangen uit. En toch was Reynaerts rijk in de sinjorenstad niet uit. In 1890 startte de in 1872 gestichte firma 'Snelpers-Boekdrukkerij werkende bij middel van gaskrachtbeweging Boekbinderij, Boek- en Papierhandel Lodewijk Janssens en Zonen' uit de Carnotstraat 125 met *Tybaert de kater. Een weekblad voor verstandige lieden. Opgesteld door zeven Filozofen. Meer dan twintig jaar na het ter ziele gaan van Reinaert de Vos verrijst Tybaert de kater als een feniks uit de as der satire. Niet alleen de titel en de ondertitel refereren ondubbelzinnig aan de illustere voorganger, maar ook de lay-out van de kop en vooral de illustratie (gesigneerd: [Karel] 't Felt) zijn nauwelijks verholten kopieën. Dit keer zit Tybaert zelfbewust en met pak en strik bij een inktpot met veer en een blad met de tekst: 'Wie slim wilt wesen / moet Tybaert lesen'. De druk is verzorgd, af en toe in kleur zoals bij het eerste nummer van de jaargangen 4 en 5. Een abonnement kost in 1895 2,50 frank per jaar en 1,50 frank voor zes maand, een los nummer 5 centiem. Door de jaren wordt de druk steeds slordiger.*

De JAARGANG — Nr 23

ZONDAG 17 JUNI 1896

TYBAERT DE KATER

EEN WEEKBLAD VOOR
Opgesteld door

VERSTANDIGE LIEDEN
zeven Filozofen
Alle briefwisseling en aankondigingen aan het
Beheer en Redactie
KERKSTRAAT, 9 — ANTWERPEN
Postcheekrekening 9054 — Telefoon : 33.76.33

Prijs per nummer : 3 fr

Wie slim wil wesen
Moet Tybaert lezen

Tybaert met zijn staart
is goud waard

VOOR
Theater en Cinema
Het enige Vlaams Weekblad
HET TONEEL
Overal verkrijgbaar

Week van de Hoffelijkheid ?

Hebben zij gelijk ?

We hebben vorige week een klein briefje geschreven voor de heer Kamiel en voor alle onze politiekers en staatslieden die toe de conclusie kwamen dat de oorlog aan de oorlog nu eens definitief zou moeten verklaard worden, en Kamiel reuzenorde het met de woorden dat met de stoomboort ook het kanoon moest begraven worden.

En niet daar kwam nu verleden week een propagandagazetsteke op de markt, onder de titel: «Hebben zij gelijk?» uitgaande van een «informatiecentrum voor de Ontspanning», gesproken uit de Samenkomst, oer België voor de Ontspanning en Ontwakening van 8 en 12 Februar 1896 te Brussel, dat de bevolking heeft de minste wakkere te schudden en te houden voor het probleem der ontspanning. Die samenkomst stond onder bescherming van koningin Elisabeth die dit ook van vroedvrouwen heet.

De titel: «Hebben zij gelijk?» staat op uitdrukken van zes personen, die met hun handen de face of in profiel op de eerste bladzijde gegeven worden, en die daarna hun mening verkondigen over de noodzakelijkheid van de ontspanning.

Die zes profietten zijn onze ministers van Buitenlandse Zaken Spaak, wessend, Fischowser, de Franse pres.

Zeer wetprekend in het propagandagazetsteke zijn ook de lewensopgevoelers, die we even willen aanhalen en die iedere lezer eens moet bedroeven.

In 1954 hebben de Grote Vier voor herbewapening uitgavever: Frankrijk 207 miljard 300 miljoen, Engeland 219 miljard 800 miljoen, Verenigde Staten 218 miljard 800 miljoen, Rusland 217 miljard 000 miljoen. Algemeen in Belgische franken berekend. Of samen 844,5 miljard franken.

Hierbij kunnen dan ons eigen 29 miljardjes en die van andere kleine landen ook gerekend worden, en men komt tot de vaststelling dat het waarlijk krankelezing is wat, er aan militairime wordt verkwast!

Andere cijfers heroveren aan dat een automatisch geweer 2000 fr kost, of de prijs van een elektrische naaimachine of televisiepost.

Een zeer kleine mitrailleur kost 142.000 fr of de prijs van twee kleine auto's.

Een kanon van 105 mm kost de prijs van drie kleine huizen.

Een mitrailleur auto 1,5 miljoen of een planeetoeschep.

Een tank van 40 ton: 14,5 miljoen of een vacanteleze voor kinderen.

Een reactievliegtuig: 28 miljoen, of de prijs van een gashuis.

Een dorp, die slechts twee torpedos

In wat volgt presenteren wij een eerste kennismaking met het blad. Het is misschien de aanzet voor een lijvige universitaire scriptie.¹⁴

Het allereerste nummer van *Tybaert* verschijnt op 24 augustus 1890. De heimwee naar het blad van Vleeschouwer, 'den gewezen Kribbeleer van Reynaert zaliger', is groot. 'Waar is de tijd, dacht ik, toen er nog gazetten waren die men lezen kon, toen er diepzinnige bladen bestonden voor verstandige lieden opgesteld!...', schrijft 'Tybaert de Kater, heer van Rattendonck (in 't Muizenland)'. Vlaanderen wordt geregeerd door domheid en bluf en de vetste brokken van het Vlaamse schapraai worden gestolen 'door de ratten van Parijs'. De Franskiljons houden de Vlaming voor gek en 'franschdolheid zit op den rechterstoel, in de raadzaalen van land en stad, in den leerstoel van school en kerk'. Woorden als slavenjuk en verbastering vallen en verder is het doel: 'zedelijke heropbeuring van een verachterd volk' (p. 2). Het blad is uitgesproken Vlaams. 'Dat is een echt vlaamsche gezindheid, die ons bevrijden moet van al den franschen wind en de dwingelandij van het zuiden' (p. 2). Nummer 1 bevat onder andere de rubrieken *Gemengde berichten* (eenregelige berichtjes, wellicht gedeeld met of geput uit verwante bladen zoals de *Gazette van Gent*, *Burgerwelzijn* uit Brugge, het *Fondsenblad* uit Gent, *Land* uit Brussel en *Zondagsblad* uit Waregem), *Hutsepot* (mopjes), *Spreekoefening* en een *Feuilleton*. Er wordt veel plaats ingeruimd voor een fondslijst van de uitgever.

De Reynaertmaterie is niet prominent aanwezig, maar de samensteller kent zijn klassieker. Cantecler is Tybaerts eerste abonnee. Het blad wordt verkocht in de krantenwinkels en aan de deur van de schouwburg op de speelavonden van het 'Vlaamsch Tooneel'. Het ligt ook ter inzage in koffiehuisen, maar het wordt daar ten onrechte te veel meegenomen.

In nummer 5 herhaalt Tybaert nogmaals dat 'Zijn beste vrienden zijn die, welke noch het een [liberaal] noch het ander [katholiek] zijn; maar vlaming voor alles'. In hetzelfde nummer verschijnt een variant op de kikkers die een koning wilden (*Jupyn en de kikvorschen* – over de Vlaamse advocaten), maar er wordt niet aan *Van den vos Reynaerde*, maar aan La Fontaine gerefereerd. Het blad zit in dezelfde lijn van Vleeschouwer. De tijden zijn echter anders. En ook de samensteller (samenstellers?) blijkt (blijken?) niet even gemakkelijk als Kribbeleer de criticasters in de hand te houden.

Op 28 september 1890 zit het spel reeds op de wagen: 'En daarbij, Tybaert wordt door ieder verstandig mensch geprezen en bemind; de ezels alleen zijn kwaad op hem, maar dat is alleen omdat ze... ezels zijn.' Het zou ons niet verwonderen

dat het weekblad opgericht werd naar aanleiding van de verkiezingen in de herfst van 1890. Het blad geeft sterk Antwerps, Vlaams stemadvies: ‘al wat niet echt Antwerpsch en Vlaams is, moet weg’. Op 12 en 19 oktober luidt het advies: ‘Kiest Vlamingen, niemand dan goede, echte Vlamingen en antwerpsche burgers, geen vreemdelingen.’

In juni 1892 zijn volgens Tybaert de katholieken boos op hem omdat de kiezers door de opruiende woorden zouden zijn thuisgebleven. Krantenverkopers zouden geld krijgen om *Tybaert* niet meer in de rekken aan te bieden. Het blad vecht tegen de censuur.

Over de identiteit van de auteur(s) komen we weinig of niets te weten. In nummer 21 wordt de identiteit van Floris van Westervoort, van wie van bij aanvang teksten waren opgenomen, prijsgegeven. Het betrof Lambertus Kettman,¹⁵ die enkele weken voor zijn dood zijn literaire productie cadeau had gedaan aan uitgever Janssens. Bij de publicatie van Kettmans eerste grote stuk, *Hypocriet*, gewijd aan prins Boudewijn, in wie men een Vlaamsgezinde koning zag, wordt zijn naam onthuld. Het artikel geeft ons een zeldzaam inzicht van hoe dergelijke bladen werden volgeschreven. Op 6 september 1891 krijgt het weekblad *Uilenspiegel* een veeg uit de pan. De redactie had zonder enige bronvermelding de verzen van Floris van Westervoort overgenomen en dit – vanzelfsprekend – ook zonder enige afspraak tot vergoeding van de uitgever of de rechthebbenden. ‘Ik zeg, of neen, ik vraag u vriendelijk en beleefd; of ge met uw lijf van me goed wilt blijven!’

Bij het einde van de eerste jaargang draagt het weekblad de titel *Tybaert de kater, vlaamschgezind satyriek weekblad*. Er wordt door de uitgever een oplage van 25.000 exemplaren vermeld. Door het grote succes wordt de abonnementsprijs gehalveerd (2,5 frank).

Veel sterker dan in *Reinaert de Vos* het geval was, is in het nieuwe blad het hoofdpersonage een begrip waarmee naar hartenlust wordt gespeeld. *Tybaert* (het blad) wordt continu gepersonifieerd. Vanaf jaargang 2 verschijnen tussen de rubriekjes kattenkopjes. ‘Tybaert’ zal over elk nieuw boek spreken. ‘Tybaert’ blijft eigenaar van de ingezonden manuscripten etc. Stukken worden niet ondertekend door ‘Kribbeleer’, maar door ‘Tybaert zelf’. In 1910 (jaargang 20) wordt gesteld dat: ‘Ik [= Tybaert] opneem wat ik wil’.

Amusant is een reglement van inwendige orde van een imaginaire (voor de tijdgenoten herkenbare) toneelinstelling dat op 26 augustus 1894 (jg. 5 nr. 2, p. 3) verschijnt en waarin de identificatie met Tybaert/Tibeert erg sterk is:

Nederlandsche Poesjen van Antwerpen
Bestuur: Het Mager en Den Dikken

Reglement van orde.

Gezien de, — voor het bestuur embètante, maar niettemin zeer ware nieuwsjes, welke door het weekblad *Tybaert de Kater* in de wereld worden geworpen, hebben wij besloten en besluiten: [...]

Art. V

De tooneelsten, van beider kunne, zullen geene katers mogen houden, noch uit noodzakelijkheid, noch voor hun plezier. (...)

Art. VI

Het is aan eenieder verboden te wonen in de Kattenstraat, daar zulks als een schimp op het bestuur zou kunnen doorgaan.

Art. VII

Schrijvers, die in hunne werken zouden gebruik maken van kater, zullen hunne stukken nooit gespeeld zien.

Art. VIII.

Uit alle dram's, treurspelen, comedies en kluchtspelen, zullen de woorden *Tybaert*, *tij*, *baart* of *baard*, *kater*, *kat*, en alle gelijkklinkende woorden, geschrapt worden.

Tybaert de kater ruimt per nummer een kwart van de oppervlakte in om de uitgebreide literaire fondslijst van Janssens af te drukken. Dat Janssens dit blad als publicitaire spreekbuis gebruikt, is duidelijk in de advertentie in hetzelfde nummer, waar hij adverteert dat hij 500 exemplaren van de *Volledige Dichtwerken* van Jan van Rijswijck voorbehoudt voor de lezers van *Tybaert*. Hij biedt ze een maand lang, tot 31 september [een grapje of een vergissing?], aan tegen 2 in plaats van 7,50 frank. Bovendien gooit hij er nog enkele *Volledige werken* van neef Theodoor van Rijswijck bij, 'voor diegenen welke ook de werken van JAN nemen.'¹⁶ Koppelverkoop is van alle tijden. De uitgever-samensteller (hij spreekt over zichzelf in de ik-vorm) signeert met '*Tybaert (zelf)*'. De advertentie wordt diverse weken hernomen.

Hoeveel auteurs/redacteuren het blad volschreven, is niet bekend. Een rubriek als 'Rechterlijke Kronijk. Correctionele rechtbank van Kortrijk', maar

ook nieuws van Brussel en Gent, wijzen erop dat er wellicht hier en daar in Vlaanderen redacteurs stukken instuurden. Mogelijkerwijs gaat het zoals in het geval van *Reinaert de Vos* over één redacteur die het blad grotendeels volschrijft en aanvult met stukken die tussen gelijkgezinde kranten werden uitgewisseld. Zo konden aankondigingen, kleinere rubrieken, literaire stukjes, mopjes en boodschappen als bladvulling worden gebruikt en resulteerden ze meteen in literaire verscheidenheid en stilistische variatie. Naast Tybaert en Tybaert zelf (T.z.) vinden we de pseudoniemen Kribbeleer (het pseudoniem van Vleeschouwer!), Graatveger, Janus Shylok en anderen... Mogelijkerwijze zijn het allemaal pseudoniemen voor dezelfde auteur. Ook de lezersbrieven zijn ondertekend, zo onder andere met 'Tijl Uilenspiegel'. Ene 'Neel' schrijft enkele gedichten. Een enkele maal verschijnt een stuk onder de ware naam van een (gast)redacteur. Zo publiceert auteur en toneelcriticus Lode Monteyne op 30 mei 1920 een uitvoerig stuk onder eigen naam.

Typisch voor satirische weekbladen is het spelen met de naamgeving. Niet alleen de samensteller en eventuele andere redacteurs hebben schuilnamen, maar ook de door hen aangesproken ministers, lokale schepenen en bekende Antwerpenaren hebben een 'spelnaam'. Sommigen zijn onmiddellijk herkenbaar zoals 'Rax Mozes' en 'Mol de Pont' (Max Rooses en Pol de Mont). Bij anderen is de identificatie een stuk moeilijker, zoals Fons Lupus, Janneken inspecteur, Bliksems, Van Kwik, Toone Blootgat, Graatveger. Soms wordt enkel met voornamen gewerkt: wanneer de Van-Nu-en-Straksers nog maar eens een veeg uit de pan krijgen ('de kullemannen voor Noord en Zuid') gaat het over Cyriel [Buysse], Mane [de Bom] 'en de andere nieuwlichters' (10 december 1893). Het baanbrekende tijdschrift moet het meermaals ontgelden, zo bijvoorbeeld in *Een schoon liedeken voor 'Van Nu-en-straks'*:

Van *Nu-en-straks*, den grooten raad, / zat statig rond den disch,
 En taterde heel esthetisch / en heel érotérish;
 En op de nieuwerwetsche Nu- / en-Straksige manier
 Bewees men daar, heel maneklaar, / dat 2 plus 1 is vier.

En op zijn sloefkens, zachtjes aan / kwam op die kiekens los,
 De ouwe, sluwe recensent: / Messir' Reinaert die Vos.
 Hij luisterde, en gichelde, / en likte eens aan zijn baard,
 En kwispelde, bij 't kunstgeka-/kel, lustig met zijn staart.

't Cenakel sprak zoeven van / karakter en génie,
 En riep: 'Wie is er die met ons / den strijd durft aangaan, wie?'
 'Ik!' zei de vos, en greep een hoop / geniekens bij den kop,
 En 't kritikeeren ging zijn gang, / met klauw en tand, volop!

Hij maakte wel is waar, voor al / die lui geen compliment,
 De welgestaarte en behaar- / de slimme recensent,
 Hij pluimde met genoeg en al / de kiekens klein en groot,
 En beet ze onmeedoogend ra- / dikaal door hunnen stroot...

Ziedaar wat ik onlangs gebeu- / ren zag, met grooten schroom;
 Maar 't was, en dat is waarlijk te / betreuren, slechts een droom!
 Want Reintjes vindt men nu niet meer, / zoo fijn en vlug en snel,
 Maar ezels, en Van Nu-en-Straksers, / vindt m'helaas, nog wel!

Bijna in elk nummer van de jaargang 1893 verschijnt een kritiek op *Van Nu en Straks*. Op 20 oktober 1895 citeert men maar al te graag uit het *Nieuws v.d. Dag van Amsterdam* over Cyriel Buysse 'wegens den mislijk banalen inhoud van zijn jongsten werk 'Wroeging'. Over Buysse's taalgebruik wordt geciteerd: 'Eén enkel, lang, doorlopend gallicisme is het' (jg. 6 nr. 10 p. 1) en verder: 'En zij die de malle kerels, welke met de letteren omgaan gelijk apen met porcelein, goedsjeugdig bewonderen, en uitmaken voor 'puikdichters' 'keurige schrijvers' enz. mochten zich wel eens afvragen of het nog geen tijd wordt een einde te stellen aan laffe ophemeling uit camaraderie, en gezond verstand te gebruiken bij de beoordeling van de lettervruchten.' De literatuurgeschiedenis heeft er gelukkig anders over geoordeeld...

In *Tybaert de kater* vinden we meer sneren dan loftuitingen. Positieve noten zijn zeldzaam. We vinden ze vooral aan het adres van de Antwerpse liberale burgemeester Jan van Rijswijck (1853-1906), die burgervader van de Scheldestad was van 1892 tot 1906. Deze liberaaldemocraat en antikatholiek wordt de 'vlaamschen volksvriend' genoemd. Bij de gemeenteraadsverkiezingen in november 1895 is *Tybaert's* stemadvies duidelijk: 'Daarom houdt Tybaert aan Jan Van Rijswijck, wiens vlaamsche stamboom ons een waarborg is van volksliefvendheid en vlaamschgezindheid erbij.' (24 november 1895, p. 1)

Grote sympathie van *Tybaert* gaat ook uit naar kapelaan Adolf Daens (1839-1907): 'Wie pastoor Daens gehoord heeft, zal bekennen dat het onmogelijk was, strenge waarheden te zeggen in meer gematigd woord, – en dat er gendarmen

en een sterke policiemacht noodig geweest zijn, om den achtbaren priester, die kwam spreken voor de heropbeuring van het arme vlaamsche volk, te beschermen tegen de onbeschofte beleedigingen van een horde opgehitste politieke kwezelaars.' (*Tybaert*, 12 mei 1895, p. 1).

Tybaert taxeert zichzelf als 'listig, vrank, vrij, vroom en vroed' (2 januari 1910). Het wil de waarheid vertellen, 'zonder partijbelang, rechtzinnig het volk wijst op plicht en recht' (2 september 1894, p. 1). Maar er is natuurlijk een kloof tussen wat de redactie meedeelt en hoe de teksten gepercipieerd worden. *Tybaert* wordt van alle kanten aangevallen, zo ook op 10 maart 1895 door een 'grootte liberale gazet'. Ook de japneuzen (katholieken) verwijten de kater een geus te zijn. *Tybaerts* antwoord luidt:

Geuskens en japneuskens van mijn hart, het kan mij niet schelen, waaronder gij mij rangschikt: – ik ben en blijf gansch buiten uwe elendige politieke knoeierijen; ik bemin de waarheid en zeg die ook, ondanks wien en ten spijte van wien ook.

Tybaert's strijd was altijd tegen domheid, verwaandheid, volksverdrukking, franskiljonisme en wat dies meer; – geen enkel politiek partijbelang hield ik in 't oog en zal dit ook nimmer doen. – Mijn wapen, de scherpe zweep der satyre, spaarde nooit iemands rug; wie de striemen verdiende, kreeg ze ongeteld.

Zoodus, nogmaals: ik hoor niet thuis in de politiek; vrijzinnig en onafhankelijk ga ik immer recht door zee.

Wanneer de liberalen de gemeenteraadsverkiezingen in november 1895 verliezen, krijgt *Tybaert* de schuld. Vanuit liberale hoek wordt het weekblad als klerikaal bestempeld. *Tybaert* meldt dat hij 'veel liever verstandige vlaamsche japneuzen naast onzen vlaamschen Jan op 't stadhuis zie[t], dan maanlichtende schedels, glanzend van domme verwaandheid en liberaal uit noodzakelijkheid des middels.' (8 december 1895).

1896-1921

Nog steeds brandt de vraag wie nu de teksten schreef voor het weekblad (met vrijdag als dag van publicatie). Van de eerste zes jaargangen kennen we de drukker-uitgever. Dat was de Antwerpse beeldhouwer en volksschrijver Lodewijk

Janssens (Antwerpen 1842-1896), die voordien redacteur was van *Het Handelsblad* en die zich in 1876 in de Kerkstraat als boekverkoper had gevestigd.¹⁷ Hij specialiseerde zich in theater. In 1881 bevatte zijn catalogus ruim 500 werken. Hij bracht ook heruitgaven van Antwerpse klassiekers als de *Volledige werken* van Theodoor van Ryswyck (1883-1885, 3 delen) en de *Dicht- en prozawerken* van Jan van Ryswyck (1885-1888, 3 delen) uit. Het zou ons niet verbazen indien Lodewijk Janssens als initiatiefnemer in de aanvang ook zeer sterk bij het redactionele werk betrokken was. Beschouwde hij zich als de opvolger van Lodewijk Vleeschouwer? Maar hij is zeker niet de enige initiatiefnemer geweest.

Na de dood van drukker-uitgever Lodewijk Janssens in 1896 zetten zijn zoons de vooral in toneelwerk gespecialiseerde Antwerpse uitgeverij verder. Gust (1873-1924) werd beheerder van de uitgeverij-drukkerij-boekbinderij waar *Tybaert* werd gedrukt. Hij herdrukte negentiende-eeuwse romans, maar gaf ook nieuw werk van Pol de Mont, Maurits Sabbe en Paul van Ostaijen uit. Na de Eerste Wereldoorlog was hij ook drukker, uitgever, directeur en enig beheerder van het Vlaams-nationalistische dagblad *De Schelde* (1919-1936), waarmee hij de Frontpartij steunde.¹⁸ Deze Frontpartij of Het Vlaamsche Front ontstond in 1919 na de Eerste Wereldoorlog (waarin Vlaamse soldaten zich onheus behandeld voelden door het hoofdzakelijk Franstalige officierenkorps) met als centrale thema's 'zelfbestuur', 'Nooit meer oorlog' en 'Godsvrede'. Gust Janssens jr. kon *De Schelde*, dat de voorganger zou worden van *Volk en Staat*, echter maar tot 1929 in het familiebezit houden.

1921 is het scharnierjaar voor *Tybaert de kater*. In het nummer van 4 september 1921 komt de moderne onderzoeker te weten wat voor de Antwerpenaar een goed bewaard geheim was. We nemen via een rouwbericht van een volle pagina kennis van het overlijden van Lodewijk Krinkels. Er wordt meegedeeld dat hij 25 jaar lang het gezicht van het blad is geweest, de schrik van uitbuiters en de verdediger van 'de arme werkman'. Hij krijgt een plaats in de eregalerij bij Jan van Ryswyck,¹⁹ Lodewijk Janssens en Lodewijk Vleeschouwer. Krinkels was vooral sterk ingewerkt en spits op het gebied van het theater. We mogen gerust aannemen dat hij de opvolger was van Lodewijk Janssens en dat hij dé Tybaert, de chef-redacteur van het tijdschrift was. Er wordt in het rouwbericht meegedeeld dat Tybaert in de hemel is en men vraagt hem het tijdschrift van daar uit verder te zetten.

Petrus Antonius Ludovicus Krinkels werd op 5 maart 1863 geboren en overleed op 1 september 1921. Hij huwde met Ludovica Bouteller (1858-1932).

Het echtpaar kreeg twee kinderen. Zoon Louis August (°1889) stierf op jonge leeftijd in 1913, dochter Hélène (1893-1973) was coloratuursopraan aan de Koninklijke Vlaamse Opera en dichteres. Lodewijk Krinkels werd literair criticus en journalist. Hij stichtte samen met Emmanuel de Bom en August Vermeylen *Het Tooneel*, dat het slechts uithield van 14 september 1890 tot 4 januari 1891. Hij was hoofdredacteur geweest van het socialistische dagblad *De Werker* (gesticht op 18 oktober 1868) en werd partijsecretaris van de Socialistische Partij. In 1904 leidde hij het Gilde van de diamantnijverheid. Krinkels werkte mee aan *De Schelde, Lucifer. Kunst-weekblad*, (eveneens uitgegeven door de gebroeders Janssens), en *Het Antwerpsch tooneel* en was literair correspondent voor de *Times*. Hij schreef, vertaalde en recenseerde theaterstukken en was van 1915 tot 1920 regisseur bij de Koninklijke Nederlandse Schouwburg in Antwerpen onder Louis Bertrijn.²⁰

In 1890 was Krinkels volgens Luc Daems medestichter van *Tybaert* geweest, maar pas in 1893 zou hij het gewicht van het blad dragen. Hij vervulde de functie van 'verantwoordelijke opsteller' 28 jaar lang, tot aan zijn dood.²¹ Dat Krinkels zich sterk met zijn titelheld associeerde kunnen we niet alleen afleiden uit het feit dat hij zijn stukken signeerde als 'Tybaert zelf', maar ook doordat hij in 1906 in de Gasthuisstraat 99 in de Antwerpse gemeente Brasschaat een villa liet bouwen met een Tybaertmedaillon in de gevel. De woning werd meteen Huize Tybaert gedoopt en er werden adreskaartjes gedrukt met de naam erop.²² Voordien woonde Krinkels in de Tuinbouwstraat 26 in Antwerpen (eigenlijk Borgerhout), waar ook het redactiesecretariaat van *Tybaert* gevestigd was (en niet bij de uitgever-drukker). In de schaars bewaarde briefwisseling in het AMVC-Letterenhuis signeert hij een kaartje aan Edward Keurvels (1853-1916), oud-leerling van Peter Benoit en orkestmeester aan de Koninklijke Vlaamse Schouwburg, met 'Tybaert zelf'.²³

Dat Lodewijk Krinkels de 'schrijver' van het blad was, was in het Antwerpse wellicht een slecht bewaard geheim. Dat hij met zijn wekelijkse publicatie bijzonder veel invloed had, moet eveneens geweten zijn. Anders is het niet te verklaren dat in 1895 een nieuw blad werd opgericht als een direct antwoord op Krinkels geschriften. En weerom in niet mis te verstane Reynaerdiaanse sfeer. *Tybaert* wordt tegengesproken door de vos zelf. *Het Vosken: Hekelblad voor verstandige menschen* verscheen op (enkele?)²⁴ zaterdagen vanaf 30 november 1895 en dit met variërende ondertitel gedurende enige jaren. Het redactieadres was gevestigd in de Lange Bisschopstraat 28 te Antwerpen. Het werd wellicht gedrukt

279028
 3de Jaargang - N° 1 5de C^{en} het nummer. - Abonnementen in alle Kiosken. 1 Oktober 1897

HET VOSKEN

REDAKTIE EN BEHEER
 28, Lange Bisschopstraat
 ANTWERPEN

Briefven en pakken vrachtvrij te sturen.
 Lachen is gezond.

Aankondigingen, 25 c^{en} den grooten regel.
 In 't Stadnieuws, 50 c^{en}.
 In 't Nieuws uit de Wereld 1 fr.

Truten, maar niet kwetsen.
 Kastijden, maar niet martelen.

Luimig morgendblad voor verstandige menschen.
 VERSCHIJNT ALLE WERKDAGEN.

© Hendrik Consciencebibliotheek Antwerpen, B256719932

– getuige de grote reclames – bij drukkerij C. De Cauwer in de Oude Beurs 35 te Antwerpen. De motto's 'Wie zich onpartijdig noemt die is 't niet' en 'Geen appelen voor citroenen' waren directe verwijzingen naar *Tybaert*. Het vossenkopje verwijst direct naar Wilhelm von Kaulbach en naar Lodwijk Vleeschouwers *Reinaert de Vos*. Het eerste nummer van *Het Vosken* vertelt een anekdote over hoe Lodewijk Vleeschouwer Spaanse les gaf. De tekst wordt gesignd met: 'Jan Van Beers, mijn en mijn vaders vriend en mijn leeraar, naverteld door mij, Reinaert II.' Het sluit onzes inziens naadloos aan bij Vleeschouwers *Reinaert*. In het eerste nummer verschijnt het lied *Van Krinkel de Kronkel*, wat meteen wijst op de bedoeling van de publicatie:

Krinkel de Kronkel, die kronkelt in 't rond,
 Van kring al tot kring en van bond al tot bond.
 Krinkel de Kronkel was lang liberaal,
 Maar Krinkel de Kronkel is heden sociaal. [...]

Krinkel de Kronkel die zwemt in het vuil
 Krinkel de Kronkel is lang nog geen uil.
 Krinkel de Kronkel loopt over van nijd,
 Al wat hij krabbelt is louter uit spijt.

Krinkel die spookt er op burger en boer,
 Kronkel die is er een dagbladenh...
 Smoddert en smeert over Pauw ende Piet,
 Krinkel de Kronkel die kent hen nog niet. [...]

Het genre van het karamellenvers werd in de satirische tijdschriften met plezier beoefend. In nummer 2 staat onder de titel *Broodtnydt* een interessant stuk in pseudo-Middelnederlands (een vaak gebruikte techniek in de satirische bladen met reynaerdiaanse naam): ‘Die oude *clerck* van mynen vaeder saeligher, – heer *Tibert di Caeter*, – heeft sedert een jaer of dry het fleresyn in synen poot, ende daeromme heeft hy den hongherigen, bleecken, maegheren wolf Isegrim in synen dienst ghenomen, ende die is byghenaempt den Crinkel ofte den Cronkel ofte den Maegheren Doorjegher. Dat is een nydigh beest ende loopt altydt raesdigh van afjonsten over die straeten.’

Krinkels is ‘eenen valschen Isegrim’. Hij was advocaat van de Antwerpse werklieden ‘die sich met den naem van Socialisten noemen’, en schrijft onbeschaamd voor zowel een katholieke als een sociale ‘chronycke’. ‘Hij kan het niet verdragen dat ik het ambt van mijn vader heb overgenomen.’ (Eerder dan direct aan de kinderen van Vleeschouwer te denken, moeten we gewoon aan de naam *Vosken* denken.) Blijkbaar zat het spel meteen op de wagen en heeft Krinkels onmiddellijk gereageerd, wat *Het Vosken* doet uitroepen: ‘In syne sooghenomde onafhancelyke chronycke die *Tibert* heet, heeft hy al van verleden weeck gheroepen alsdat *Het Vosken* ghemaect wordt om hem doot te doen ende in syn sociael papierken seght hy alsdat dese chronycke niet en beteeckent.’ Ik kan ertegen dat de kater leeft, maar niet omgekeerd. De satire keert zich tegen de concurrent en niet meer tegen de samenleving en de politiek.

Het Vosken roept de kater (het blad *Tybaert*) en de wolf (L. Krinkels) op om te stoppen met het besmeuren en ‘becruysen ende vuyl maecken ende schuym smyten met synen valsche raesdighen muyl op eenighe enckele personen die hem of synen baes in den wegh loopen’. Hij meldt dat ze nog veel van Reynaert te leren hebben.

Dat Krinkels hevige vijanden had, moge blijken uit een open brief van Henry Engelen in *De Gazet (Lucifer)* van 27 februari 1909 naar aanleiding van een door Krinkels ingezonden stuk in het *Nederlandsch Tooneel*. De toon is ongemeen scherp en getuigt van een diepe haat:

Daardoor zijt gij in de pers geworden wat de prostitué's in de samenleving zijn. Gij moet het hebben van den afval der andere bladen, gij moet gelezen worden door diegenen voor wien een *zindelijk* blad onbereikbaar is [...] Onafhankelijk noemt gij uzelf? Triestige grappenmaker! Gij zijt *afhankelijk* van het goorste deel van het publiek, dat iedere week zooveel pagina's vuiligheid van u eischt, waaraan gij laboreeren moet om uw smerig schimpblad te vullen en waarvan gij de vruchten plukt in baar geld als de hoer die weet dat ze leeft, leven moet van vuiligheid!!

En verder: 'Kom, triestige grappenmaker, broodschrijver, verkooper van schandaal en laster tegen zooveel per regel!'

De volgende week neemt Krinkels het stuk op in zijn eigen *Tybaert de kater*.

Toch had ook Krinkels zijn bewonderaars. Zijn uitgever verwoordt het in *De Schelde* in zijn *In Memoriam* als volgt: 'Beschouwde hij zijn taak van dagbladschrijver niet als een verheven zendelingenschap? Hij was DE journalist, dat is de man die gist en bespot de maatschappelijke wanverhoudingen, de kleinzielige en slechte menschjes. Zijn werk was opvoedend, daar hij met zijn scherpen blik en gezond verstand de verkeerdheden dadelijk vatte en in een paar rake zinnen ze ons treffend voor oogen spiegelde.' Hij wordt in één adem genoemd met Lodewijk Vleeschouwer en Lodewijk Janssens. Journalistiek en theater waren zijn 'groot en geliefd arbeidsveld'.²⁵

We gaan nog even in op Krinkels interesse voor theater en vooral zijn bemoeienissen rond de Vlaamse opera. Bijna in elk nummer komt hij als een rode draad op de perikelen van het huis terug en hij kant zich vooral tegen de leiding en raad van bestuur, veelal snerpand en cynisch, maar soms ook verdedigend en aanmoedigend. Ook na de opening van de nieuwe schouwburg op 17 oktober 1917 blijft *Tybaert* beuken tegen de instelling. Zowat in elk nummer in de periode 1908-1909 komt *Tybaert* kritisch uit de hoek. De leiding, die tussen 1902 en 1909 wordt waargenomen door J. Judels en B. Tokkie, krijgt het hard te verduren. Pas wanneer Henry Fontaine opnieuw de leiding krijgt, slaat de stemming om.

Cultureel en politiek Antwerpen staat centraal in het weekblad. Naast de theterrubrieken zijn de oprichting van een monument voor Peter Benoit, de verfransing van het Koninklijk Vlaamsch Conservatorium speerpunten en worden de benoemingen in het stadsonderwijs (over de 'schoolvossen') zwaar op de kor-

rel genomen. Ook de oeververbindingen met het Waasland – de keuze voor een tunnel of voor de zogenaamde overzetbakken – krijgen aandacht. (Niets nieuws onder de zon!) Vooral de burgemeesterskwestie komt op de voorgrond met *Tybaerts* hevige strijd tegen de franskiljonse vrijmetselaar Desguin, die zijn naam heeft gegeven aan de statige laan waar de Singel en het Conservatorium zijn gevestigd. Zonder ons vrolijk te maken over de voorbije politieke en ambtelijke situatie in de Scheldestad in het begin van de eenentwintigste eeuw (de zogenaamde Visa-affaires), kunnen we na het lezen van de *Tybaert* columns alleen maar besluiten dat de geschiedenis zich voortdurend herhaalt. Op 30 januari 1910 handelt een stukje over *Stadsbediendenstreken*:

Ge kunt er van zeggen wat ge wilt, ik vind dat de bazen van 't stadhuis toch flinke kerels zijn, die vierkant hun broek vegan aan recht en wet en reglement en overeenkomst. Geen wonder dat er te Antwerpen zoo weinig eerbied heerscht voor de overheid: waar die zelf het voorbeeld geeft van ordeloosheid, moeten de gewone burgers wel zeggen dat ook zij vrij gevochten zijn.

Steeds is de reflex van *Tybaert de kater* Antwerps en uitgesproken Vlaams. Wanneer er groot nationaal nieuws is, worden duidelijke Vlaamse standpunten ingenomen. Vooral tegen de Congopolitiek van Leopold II en de Belgische regering wordt zwaar gechargeerd. Drukkerij Janssens gaf jaarlijks zowel *Tybaerts Almanak* (zie p. 206) als *Tybaerts Congoleeschen Almanak* uit.

Toch ging het niet uitsluitend om een lokaal Antwerps blad. In 1920 waren er verkooppunten in Turnhout, Ekeren, Lier, Kapellen, Boom, Leuven, Sint-Niklaas, Tongeren, Mechelen, Oostende en Schaarbeek. Later wordt het verspreid in alle Belgische stations.

In de jaargangen 20-21 van 1908-1909 komt de Reynaertmaterie alleen nog voor in de pseudoniemen van de redacteuren. Opvallend is dat Reynaert volledig afwezig is, in tegenstelling tot *Tybaert*, Bruin, Isegrim en Grimbeert (die hevig reageert tegen de inlijving van Congo bij België in een stuk van 25 april 1909) die vaste klanten zijn. Curieus is het stukje over de opvoering van de Reynaertopera van Felix de Boeck met libretto van Raphaël Verhulst. In de bespreking van 17 januari 1909 gaat de recensent (Courtois de Hond – naar alle waarschijnlijkheid Krinkels zelf) in op het feit dat de hond, maar ook *Tybaert* niet in het stuk voorkomen. Het libretto was uitgegeven door Janssens zelf. Op 10 januari 1910 lezen we in de *Gemengde berichten*: 'Verschenen en verkrijgbaar

bij alle Boek- en Gazetverkoopers: *Reinaert de Vos* van Rafaël Verhulst, waarvan Zaterdag de eerste [opvoering] plaats heeft in de Vlaamsche Opera. Luxeuitgaaf met teekening fr. 0.50.'

Dezelfde Raphaël Verhulst (1866-1941), die na de Eerste Wereldoorlog wegens collaboratie bij verstek ter dood werd veroordeeld, moet het zwaar ontgelden in Krinkels geschriften na 1914. Krinkels kritiek tegenover de activisten is striemend en genadeloos. Op 19 januari 1919 schrijft hij een stuk met als titel *Activisten*, waarin de Vlamingen die de Duitse kant hadden gekozen, het zwaar moeten ontgelden. 'Maar ze sloegen ons vele jaren achteruit, zij zijn oorzaak dat velen die de Vlaamsche Beweging genegen waren, haar onverschillig worden, uit schrik in onmin te geraken met de franskiljons uit hunne omgeving, en dat onverschilligen beslist tot vijandschap zijn overgegaan. Dat is hunne groote misdaad waarvoor ze niet genoeg kunnen gestraft worden. Het andere, hun samenspannen met de Duitschers, om zoogezegd de vlaamsche

eischen in vervulling te brengen, is een speculatie van een hoopken buitzoekers, die mislukte, mislukken moest omdat de kaart waarop men ons volk wou doen wedden, op al te grove wijze was vervalscht. Maar de Borms', de Brijs', de Meert', de immoreele, amorale woordenkramer Raf Verhulst, en andere Van men [sic] Broecks waren overtuigd van de triomf der Duitsche wapenen.' Het artikel eindigt met een oproep om de activisten zwaar te straffen en de Vlaamse rangen te sluiten, 'in drie woordjes [door Spoker / Guido Gezelle van *Reinaert de Vos*] zoo welsprekend verrat: *In Vlaanderen Vlaamsch*.' Op 31 augustus 1919 schrijft Krinkel het artikel *Het geheim van Malpertuus* over een Vlaamse collaborerende toondichter en eronder een fabel van de vos en de rhinoceros.²⁶

Krinkels was bijzonder scherp geworden, mede door het feit dat hij tijdens de oorlogsjaren enkele weken achter de tralies was gezet in de Antwerpse Begijnestraat. De enkele brieven die in het AMVC-Letterenhuis bewaard worden zijn het lezen waard.²⁷ Op 3 juli 1915 schrijft Krinkels vanuit cel nummer 50 dat hij nog 5 weken in gevangenschap verblijft en dat hij zijn tijd doodt met de lectuur van Shakespeare, Maurice Leblanc en Max Dreyer (*Das Thal des Lebens*). De bijdrage *Een voorspelling die uitvalt* van 16 augustus 1914 ademt het grote gelijk: 'Herinnert u maar, lezers, hoe vinnig ik te velde ben getrokken tegen de verduitsching der Vlaamsche opera, – en hoe zekere vieze paljassen toen uitvaardden, omdat ik de groote, goede, welwillende, machtige duitsche kolonie had aangetast met groote oneerbiedigheid. 't Was een gruwel en een schande, die brave duitsche burgers aan te vallen, de keure van hun volk, het sieraad van onze goede vlaamsche stad! De kater Tybaert moest beschaamd zijn, die hechte steunpilaren, die ware vrienden van de vlaamsche kunstinstellingen te bekladden.'²⁸

Dat Krinkel ook voordien zijn pen in azijn doopte, blijkt uit de vele aanvaringen die hij had en waarbij hij de lezersbrieven tegen zichzelf met veel plezier afdruckte om er dan nog een scherper nawoord aan toe te voegen.

1922-1960

Wat na Krinkels dood in 1921 met het redactiesecretariaat gebeurde, is niet duidelijk. Ook niet wat er in de periode 1921-1924 gebeurde. In 1924 overlijdt Gust Janssens jr. Na het overlijden van Krinkels en Janssens vaart het blad een andere koers, die verder aan het licht moet komen door verder en meer diepgaand onderzoek. Detailonderzoek levert zeker sporen op van wie na Krin-

kels de pen hebben gehanteerd. Eén van de redacteuren was Dendermondenaar Willem Gijssels (1875-1945), die onder het pseudoniem Salamander bijdragen produceerde.²⁹

In de jaargang 1936, het jaar van de verkiezingsoverwinning van de rexisten van Leon Degrelle, wordt ook in *Tybaert de kater* de sfeer scherp en krijgen we editoriale stukken met als titel *Fascistische ploerten* (12 juli), *Benito Bandito* (8 augustus) en *Olympische leugen* (23 augustus). In deze periode zijn er nieuwe rubrieken, zoals een uitvoerige sportbijdrage. Bruin de Beer spreekt onder andere onze renners toe en ook Charel van Bierendale (de sportjournalist Karel van Wijnendale, pseudoniem van Karel Steyaert) is aanwezig.

De verdere studie laten wij aan thesisstudenten over. Wij willen alleen het einde van *Tybaert* meemaken. In de zomer van 1960, zal *Tybaert de kater. Een weekblad voor verstandige lieden. Opgesteld door zeven Filozofen* een stille dood sterven. De verantwoordelijke opsteller is Jos. Verhoeven. De bijtende satire is verdwenen. Het blad is niet scherper dan Geert Hoste momenteel voor de Belgische politici en het koningshuis is. De toon is eerder ondeugend dan bijtend en cynisch. Vlak voor het overlijden stond het blad natuurlijk in het teken van de Wereldtentoonstelling Expo 58 in Brussel. De Antwerpse begrotingstekorten, de stakingen, Congo, de eedaflegging van prins Albert in de Senaat, de verkiezingen, het schoolpact, de pausverkiezing van Johannes XXIII, de oprichting van de universiteit Antwerpen en het NIR (Belgisch Nationaal Instituut voor Radio-omroep) krijgen de aandacht. Van satirisch weekblad naar een aanzet tot advertentie- en tv-blad. De Vlaamsgezindheid is latent aanwezig, maar sterk afgezwakt. De Reynaertpersonages blijven bescheiden opduiken in kopjes en rubrieken (zoals *Briefkens van Bruin den Beer*). Af en toe is de strijdbaarheid van de vorige decennia merkbaar. Op 20 juli 1958 lezen we: 'En het Vlaanderen der toekomst moet geen klerikaal Vlaanderen onder bisschoppendictatuur zijn, maar een humanistisch Vlaanderen met de ramen wijd open op alle brede opvattingen. En een vrijzinnig man van goeden wil kan nu als tientallen jaren terug nog altijd zeggen: arm Vlaanderen. T.z.'

Het laatste nummer verschijnt op 3 juli 1960. 'Op 't ogenblik dat deze regels verschijnen, wordt Congo een onafhankelijke staat.' T.z. [Tybaert zelf] schrijft een hoofdartikel over de Congo-belastingen. Het nummer bevat geen verwijzing naar het einde van *Tybaert de kater*. Na de vakantie is er geen spoor meer van de kater. Hij is van de aardbol verdwenen. Spoorloos. Door niemand gemist.

En nog een satirisch tijdschrift...

Het verhaal van de Antwerpse satirische Reynaerttijdschriften is hiermee nog niet volledig verteld. Van 25 januari 1891 af verscheen *Reinaart de Vos: Vlaamschgezind, Onafhankelijk, Vooruitstrevend Zondagsblad*. Het werd gedrukt door drukker H. Ernest, Hopland 32 te Antwerpen. Het blad begint bescheiden met twee bladzijden redactionele bijdragen en twee pagina's publiciteit. Het bevat een oproep om beschaafd de tanden te laten zien, nooit tegen de zwakkeren. Reinaart is slim en geleerd en welopgevoed, 'immers ik zorgde ervoor dat uwe opvoeding vrijzinnig was, terwijl grootpapa bij de boerkens opgroeide. Kortom, hy was catholiek en gij, liberaal'. De twaalf geloofsartikelen van Reinaart worden opgesomd, waaronder het algemeen stemrecht, de gelijkheid van de talen, het verplicht en 'onzijdig' onderwijs, de scheiding tussen kerk en staat, de persoonlijke dienstplicht enzovoort.

Van niet al deze weekbladen is een volledige collectie overgeleverd. Ze verdienen elk nog verder doorgedreven onderzoek. En de geschiedenis stopt natuurlijk niet bij de beschreven weekbladen. De zoekmachines van de AMVC-Letterenbibliotheek en de Hendrik Conscience Erfgoedbibliotheek leveren nog enkele interessante titels op. Wat dacht u van: *Reynaert de Vos: radikaal orgaan van het arrondissement Mechelen*, of *Reynaert de Vos, orgaan van het Verbond der Volkskringen van Antwerpen, der Maatschappijen en Ondersteunt Elkander en de Antwerpsche Lijfrentekas*, dat verscheen in 1899, dat geschreven werd door werklieden, pachters en filosofen (!) en met als medewerkers het Melkboerinneke, de Eierboer, Druoon Antigoon, Lange Wapper, Cupido en Opsignoorke. Er bestaat zelfs verkiezingsdrukwerk van de Antwerpse burgemeester Camille Huysmans met als titel *Reynaert de Vos* (1938). Verder verdienen: *Reinaert de vos, orgaan van den Volkskring der 8ste wijk* (1896), *Reinaert de vos: zondagsblad voor iedereen* (bewaard exemplaar uit 1894), *Reinaert de vos: Vlaamschgezind, onafhankelijk, vooruitstrevend zondagsblad* (1891-1892), *Reinaert de Vos: gelegenheidsblad van de Werklieden-Partij* (1921-1925), *Reinaert de Vos: een almanak voor het Vlaamsche volk* uit 1916 en een Brugse *Reinaert de Vos* uit 1927 in de toekomst de nodige aandacht.

Momenteel verschijnt reeds een klein decennium de Antwerpse satirische e-krant 't *Scheldt* van Bert Murath. En ook het *Pallierterke* is nog springlevend. Ook deze publicaties bedienen zich op een geheel eigen manier van de satire, echter niet meer van een Reynaerdiaanse naam. Hoe alle hierboven genoemde

titels zich ideologisch tot hun voorgangers verhouden, moet deel uitmaken van grondig en evenwichtig onderzoek. Uit ons korte, verkennende onderzoek blijkt in elk geval dat de Vlaamsgezindheid in de onderzochte Antwerpse Reynaertweekbladen de rode draad is. Ze zijn niet (altijd) aan een bepaalde ideologie of politieke stroming verbonden. De vos was in Antwerpen in alle ideologische hoeken te vinden, vooral waar politiek gekonkel en machtsmisbruik aan de orde waren. In elk geval hebben de twee meest uitvoerig besproken weekbladen twee merkwaardige schrijvers opgeleverd, Lodewijk Vleeschouwer en Lodewijk Krinkels, de eerste geprezen, de tweede omstreden.

Het lijkt in elk geval interessant om in toekomstig onderzoek ook de Antwerpse drukkers-uitgevers en vooral de familie Janssens onder de loep te nemen. Lodewijk en Gust Janssens waren wellicht nog belangrijker dan de mannen die hun 'gazetten' vol schreven. Reynaert en co waren de iconen van hun publicaties, wat iets reveleert over de negentiende- en twintigste-eeuwse pij die Reynaert en co hebben aangetrokken.

NOTEN

1 Marcel Ryssen, 'Gezelles Reynaerdieën', in: *Tiecelijn*, 6 (1993) 4, p. 127-139. Zie verder: Rik van Daele, 'Reinaert voor verstandige lieden', in: red. J.D. Janssens & R. van Daele, *Reinaerts streken. Van 2000 voor tot 2000 na Christus*, Leuven, Davidsfonds, 2001, p. 174-180. Voor de korte kennismaking met *Reinaert de Vos* hebben wij ons vooral op Ryssen 1993 en Van Daele 2001 gebaseerd.

2 In: *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt/Bussum, Lannoo, 1975, p. 1308-1309 door Jan Geens; en hernomen in de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB)*, Tielt, Lannoo, 1998, p. 2574 door Jan Geens en Luc Vandeweyer. Onze beschrijving is gebaseerd op dit lemma en op 'Vleeschouwer, Lodewijk' door M. Oukhow, *EVB*, p. 1933.

3 De vraag waarom het literaire personage Reynaert de vos niet en Tijl Uilenspiegel wél als lemma in de *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* voorkomt is nog veel interessanter, maar sparen wij op voor later.

4 De volledige reeks is aanwezig in de Hendrik Conscience Bibliotheek, de voormalige Antwerpse Stadsbibliotheek (B 40593 [C3-669a]). Er bevindt zich ook een exemplaar in de Leuvense universiteitsbibliotheek (J 843).

5 Met een unionist wordt een voorstander van het behoud van België als eenheid bedoeld. Voor een meer precieze en uiterst scherpzinnige typering van Vleeschouwer verwijzen wij naar Alfons K.L. Thijs, 'Peiling naar de politieke overtuiging van Lodewijk Joachim Vleeschouwer (Antwerpen, 1810-1866), vrijmetselaar, katholiek journalist en flamingant', in: *Bijdragen tot de geschiedenis. Liber Alumnorum Karel Van Isacker S.J.*, 63 (1980), afl. 1-4, p. 313-345. Thijs merkt

op dat Vleeschouwer meer om den brode dan uit overtuiging voor de katholieken schreef en dat hij ontgoocheld was over het gebrek aan Vlaamsgezindheid van leidende katholieken (die hij geregeld 'Japneuzen' noemde) (p. 337).

6 Wij verwijzen hier naar A.L. Thijs, p. 340.

7 In *L'Etoile belge* van 26 februari 1865, geciteerd door A.L. Thijs, p. 341 noot 145.

8 Wij verwijzen hier naar het dossier over Vleeschouwer in het AMVC-Letterenhuis (V 706/B = brieven; aan A. Snieders, 25 juni 1862, nr. 73.842/4), .

9 Vijftien in jaargang 1, vier in jaargang 2, twee in jaargang 3, dertien in jaargang 4, twee in jaargang 5 en drie in jaargang 6. Zie Ryssen 1993 en Van Daele 2001. Het citaat van Van Oye komt uit: Johan van Iseghem, e.a., *Guido Gezelle 1899-1999. Tien reken en een tooverik*, Brugge, Stichting Kunstboek, 1999, p. 83.

10 Lode Wils spreekt over een krachtige stimulans aan de verbinding van 'de Vlaamse met de democratische beweging in de schoot van de katholieke partij' (*NEVB*, p. 2028), die steeds de steun van het zondagsblad had gehad. (*NEVB*, p. 2574.)

11 Knipsel, AMVC, map V 706/K. *De Vlaamsche School*, 1867, katern 2, p. 13-14 (citaat p. 13). Dit artikel werd overgenomen in: Ferdi van de Vijver, 'Een eeuw geleden (1866-1966) stierf Lodewijk Vleeschouwer', in: *Heemkundig handboekje voor de Antwerpse randgemeenten*, 14 (1966) 1, p. 14-19. *De Vlaamsche School* bevat een portret van Vleeschouwer, een 'steensnede' van Jos Nauwens naar een lichttekening van J. Dupont.

12 Knipsel, AMVC, map V 706. Bijvoegsel van zondag 29 juli 1917.

13 *Het boek der vertellingen*, p. 107-108. De uitgave van 1863 is gedigitaliseerd op het internet terug te vinden via: <http://books.google.be>.

14 Wij raden geïnteresseerden aan nog enkele jaren te wachten tot het weekblad volledig gedigitaliseerd is binnen het Abraham-project (genoemd naar de eerste Antwerpse dagbladrukker Abraham Verhoeven), de *Catalogus van Belgische kranten in Vlaamse bibliotheken*. Momenteel moet men zich in de Antwerpse Hendrik Conscience Erfgoedbibliotheek (de vroegere 'Stadsbibliotheek') behelpen met een rits microfilms. Wie daadwerkelijk in het blad wil bladeren, verwijzen wij naar de collectie van het AMVC-Letterenhuis te Antwerpen (via de zoekmachine Agrippa).

15 'Zeer verdienstelijk, maar wat eigenzinnig regisseur L.A.J. KETTMAN (geb. 1830 † 1889) die onder het pseudoniem Floris van Westervoort twee romans, *Dientje* (1874) en *Herman* (1876), heeft geschreven en ook verscheidene oorspronkelijke en vertaalde toneelstukken uitgaf. (Citaat uit: J. Te Winkel, *De ontwikkelingsgang der Nederlandsche letterkunde*. Deel 7: *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde in de eerste eeuw der Europeesche staatsomwentelingen* (2).

16 Jan (Baptist) van Ryswyck (1818-1869) volgde na de dood van Theodoor (1811-1849), zijn broer als volksdichter op. Hij was journalist, dichter en volksredenaar. Zie *NEVB*, p. 2681-2682.

17 Het is duidelijk dat de rol van de uitgevers van de satirische weekbladen cruciaal is geweest. Deze rol dient nog verder onderzocht te worden. Helaas is bitter weinig archiefmateriaal overge-

leverd, zowel binnen het AMVC-Letterenhuis als binnen het uitgevershuis Janssens. Erg beknopt, maar een van de weinige bronnen is: L. Simons, *De geschiedenis van de uitgeverij in Vlaanderen. De negentiende eeuw*, Tielt, Lannoo, 1984-1987, p. 53-56.

18 Luc Boeva, 'Janssens, Gust', in: *NEVB*, p. 1557.

19 Jan Baptist van Ryswyck (1818-1869) was medewerker aan de Vlaamsgezinde Antwerpse en liberale satirische bladen *De Schrobber* (1847-1848) en *De Filter*, dat hij samen met zijn broer Theodoor in verzen uitgaf. Hij was de vader van Jan van Rijswijck, burgemeester van Antwerpen van 1892 tot 1906. (Wij hanteren de spelling van de namen uit de *NEVB*).

20 Wij baseren onze biografische schets grotendeels op de gegevens van Roger Avermaete in de *Biographie Nationale*, 1976, p. 532-533 en: Luc Daems, *Liske in Brasschaat. Alice Nahon bij Tybaert de kater*, Brasschaat, 2007, 54 e.v.. Krinkels vertaalde *De Barbier van Bagdad*, het zangspel in drie bedrijven *Musketiers in 't Klooster* van P. Ferrier en J. Prevel, *Figaro's bruiloft*, Victor Hugo's *Les Pauvres Gens* en hij schreef een bundeltje *Oorlogslieden* (oktober 1914). Van sommige van deze titels is een exemplaar of extra informatie bewaard in het AMVC, map K 907/D.

21 Alle bronnen geven andere informatie. In het *In Memoriam Lodewijk Krinkels* dat op 3 september 1921 in *De Schelde* (jaargang 4 nr. 244) wordt gesproken over 30 jaar (wat zou betekenen dat Krinkels reeds in de tweede jaargang – en misschien bij uitbreiding vanaf het begin – als redacteur aan *Tybaert* verbonden was).

22 AMVC-Letterenhuis, map K 907. Een boeiende beschrijving van de woning in Brasschaat is te vinden in Luc Daems, *Liske in Brasschaat*, p. 61. In deze studie wordt een bijeenkomst beschreven waarop o.a. Alice Nahon aanwezig was. In het boek is wellicht de laatste foto van de doodzieke Krinkels gepubliceerd, gemaakt enkele dagen voor zijn dood op 1 september 1921.

23 AMVC 112966/, map K 907/B

24 De Hendrik Consciencebibliotheek te Antwerpen (1(1895) 1-2; 3 (1897) 1) en de Centrale Bibliotheek van de KU Leuven (1 (1895) 1-2; 2 (1896/97) 5, 38; 3 (1897/98) 1, 64) bezitten samen slechts zeven verschillende nummers van *Het Vosken*, maar de nummering wijst op een mogelijke wekelijkse verschijning tot in 1898.

25 *Lodewijk Krinkels. In Memoriam*, in: *De Schelde*, jaargang 4, nr. 244, 3 september 1921.

26 Jaargang 26 nummer 33, p. 7.

27 AMVC, K 907/B, 8782/2.

28 Tybaert zelf in *Tybaert de kater*, 16 augustus 1914.

29 Letterkundige Willem Gijssels was voor en tijdens de eerste jaren van de Eerste Wereldoorlog bediende in Brussel. In 1916 werd hij redacteur van het geïllustreerde weekblad *Vlaamsch Leven*, dat in Brussel op de bres stond voor de Vlaamse zaak. In 1918 week hij uit naar Den Haag, waar hij tot 1921 verbleef. Onder het pseudoniem Salamander leverde Gijssels bijdragen voor het satirische weekblad *Tybaert de Kater*. In 1931 werd hij klerk bij de Stadsbibliotheek, waarna hij in 1933 verhuisde naar het Museum van de Vlaamse Letterkunde, het huidige AMVC, waar hij tot 1944 bleef. Bron: www.schoonselhof.be.